

Мр МИЛЕ БЈЕЛАЈАЦ

истраживач сарадник, ИИРПС – Београд

ДЈЕЛАТНОСТ КПЈ ВИЂЕНА ОЧИМА ВОЈСКЕ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Негативан однос према болшевизму, а потом и према КПЈ која га је представљала на простору земље, присутан је у миљеу војске Краљевине СХС (Југославије) у читавом међуратном периоду од 1919 па све до 1941. Војним поразом у априлу 1941. наставља да живи кроз мисли, говор и праксу дијела официрског кора који се определијелио, с једне стране за герилу против окупатора, а с друге оних који су ступили у различите квислиншке формације. Идеја је присутна и код оних који су одведени у талијанско и њемачко ропство. Чврсто увјерење код дијела потоњих навешће их да заувјек остану емигранти.

Чврстина става, наравно, није код свих била једнака, а нити је сам појам комунизма (болшевизма) био код свих једнако схваћен. Чин, ранг, као и положај у формацији могли су утицати на мишљење и ставове. Ту се, прије свега, ради о доступности повјерљивих информација, али и о нивоу одговорности за борбену готовост. Мозаик различитих поимања "опасности од болшевизма" и односа према дјеловању КПЈ чине и појединци чији су чланови најуже родбине били социјалисти, а потом чланови КПЈ. У традицији кора су биле и везе "црнорукаца" са социјалистима.

Има довољно аргумената за знанствену тврдњу да се у официрском кору разликовало гледиште о тзв. "оправданим захтевима радника" и њиховом праву на социјалну борбу у оквиру система од погледа на болшевизам тј. "крвави поход на власт у име мањине". За официрски кор, посебно српске офицере, такав развој догађаја угрозио би течевину тешких ослободилачких ратова, као што је, по њиховом схватању, избацио из рата великог савезника угрозивши исход рата.

Патриотизам, као основа борбеног морала, био је неспојив са варијантом "непатриотског интернационализма у име – љепше будућности". Мислимо да је управо то био разлог зазирања од добрих намјера комуниста, јер су југославенство и оданост отаџбини који су усађивани у Војној академији и другим војним школама морали одударати од позива на устанак и на разбијање државе.

Као чланица Коминтерне, КПЈ је ”примила” на себе одговорност за све оно што су мјеродавни сазнавали о намјерама СССР-а или КИ. Најпогубније је било сазнање о Њемачко — совјетским односима, њихови бројни уговори којима се у оквиру рестриктивних версајских клаузула обнављала њемачка војна сила и припремао реванш. Још је генерал Франше Депере (1919) упозоравао да иза догађаја на Истоку стоји ”њемачка рука” * (1)

Главни генералштаб Краљевине Југославије располагао је између осталог, савезничким информацијама да је од стране Совјета у периоду од 1925 до 1927. за припрему свјетске револуције било утрошено 28.770.000 златних рубаља (3 милиона фунти стерлинга), а од 1928 до 1930. 1.228.930.000 златних рубаља. * (2)

Краљ Александар је на пример преко савезника имао сазнања да је ”према наредби Немачког Главног Генералштаба, постављен је на чело Црвене војске ’Блихер’ или управо мајор ТИЦ, бивши аустриски генералштабни официр, који је у 1915. години на основу упустава од стране пуковника Бауера радио као шпијун у позадини руске војске ... Пре но што је добио надимак ’Блихер’, звао је се ’Медвеђев’. Име ’Блихер’ добио је после великог успеха кога је имао противу Беле војске. Он је проузроковач (јунак) ’Црвених дана у Кантону’, где се зваше генерал ’Гален’. * (3)

Опасност од Њемачке тридесетих година утицала је на појединце и она је високом функцијама да почну размишљати о ”Русији” као историјском савезнику, што је охрабрено и француско — совјетским контактима, као и политиком ”одбране земље” од стране КПЈ. Међутим, већина кора је далеко од тога, заузета својим свакодневним задацима. Ускоро добијају у руке ”Антикомунистички билтен” који је пун података о страдањима народа у Русији.

По нашем суду, дводеценијско поимање КПЈ као експонента стране силе, непријатељски настројене, као ”анационалне” снаге која је непрекидно атаковала на борбену готовост војске у нимало мирнодопским околностима, оставило је трага. Официри су тешко могли повјеровати у искрени патриотизам КПЈ.

Прихватајући традиционални борбени принцип (као доминантан) у српској и црногорској средини 1941, КПЈ задобија повјерење једног броја расположивих официра на терену.

Истрајавање на активном борбеном принципу, признање које је НОВ под водством КПЈ стицала од западних савезника, утицало је на даљу диференцијацију у редовима заробљених официра. Већини је био довољан услов за опредељење активна борба против окупатора и југословенско опредељење, у коме су и сами били одгајани у војним школама. Идеје одређене социјалне правде која је према декларацијама (брижљиво формулираним) НОП-а имала бити спроведена послје рата такођер нису биле стране већем дијелу кора, посебно млађим официрима, али и резервним који су могли сагледати тежак живот бројних категорија југословенског становништва (дијела сељака, радника, нижег чиновништва, пензионера, удовица, инвалида и сирочади).

За један број официра, како у ропству тако и на терену, дилеме око могуће сарадње са КПЈ, није било. Дубоко увјерени да је важнија ”легитимација” большевизма и КПЈ све оно што им је у облику различитих

врста сазнања било доступно између два рата од епизоде ослободилачке борбе, остали су на трајној антикомунистичкој платформи.

* * *

Неколико докумената које смо одабрали у овом прилогу по нашем суду двојако су значајни. Ови извори кроз знаствену провјеру могу бити могућа допуна или потврда досадашњих знања о историји саме КПЈ, а с друге стране они свједоче о ономе шта је војска знала о тој организацији, како је процјењивала намјере КПЈ и КИ, те слједствено томе може се разумјети мотив (или мотиви) контра акције, као и држање официрског кора према НОП-у током рата.

У до сада прегледаним архивским фондовима у Југославији нисмо наишли на неке интересантне обавјештајне студије страних армија, првенствено француског 2. бироа, о раду КПЈ и намјерама КИ на овом подручју. Наиме, немамо чврст доказ да су посредством војног аташеа, тзв. "кратким путем, у строгом повјерењу" достављени краљу Александру или обавјештајном одјељењу Главног ђенералштаба. Међутим, реално је за претпоставити да су та сазнања била достављена усмено или писмено на редовним и честим сусретима. Французи су редовно достављали, ти документи се налазе у југословенским архивима, све оне информације које су биле битне за безбедност Краљевине Југославије. Југословенски органи су често тако рећи у току ноћи, нпр. за вријеме напетости са Италијом, молили за хитне информације француски 2. биро. Слиједећи ову претпоставку, одлучили смо се да у овај избор докумената укључимо и један документ из француског дипломатског архива.

О безбедности Југославије пред намјерама КИ: Њемачке бринули су и други савезници. Тако је у једном попратном акту Главног генералштаба И ађутанту Њ. В. Краља, којим се објашњава поријекло извора о њемачко – совјетским уговорима посебно о свим аспектима војне сарадње, назначено да Французи који су доставили тај елаборат да се с њим упозна врховни командант и шеф државе, нису били упознати да је Генералштаб већ раније добио дате информације преко америчког војног аташеа у Букурешту. Сарадња са обавештајним одјељењима генералштабова Чехословачке и Румуније била је пословична, а посебно од стране првог. Сам предсједник Бенеш користио је југословенског војног аташеа у Прагу као директну и личну везу са краљем Александром достављајући најповерљивије информације.

НАПОМЕНЕ:

1. Bernachot Jean, Les Armees Francaises en Orient, Apres 1 Armistice de 1918, Paris, 1970; Димитрије Вујовић, Француско - британске конвенције о снабдијевању српске војске за вријеме првог свјетског рата, ВИГ, 2/1986. стр. 200; М. Бјелајац, Војска Краљевине СХС 1918 - 1921, Београд, 1988, стр. 122.
2. Архив Војноисторијског института, Пописник 17, к 74, ф 2, 1/1- 20. Обавештајно одељење Главног ђенералштаба са Пов. Ђ. Об. Бр. 11128 доставио је Првом ађутанту Њ. В. Краља 9. октобра 1930, нову схему организације III интернационале. "У исто време доставља се и превод извештаја о раду Немаца у Русији, о раду болшевика у Индији и Кини, о болшевичкој флоти и болшевичком ђенералу "Блихеру". Предње је добивено од нашег војног изасланика у Бугарској".
3. Исто; Бљуехер Васил (1890 - 1938), маршал Совјетског Савеза. У грађанском рату 1918 - 1920 командант дивизије. У 1921 - 22. министар војске и командант Народнореволуционарне

армије Далекоисточне републике. Главни војни саветник револуционарне владе Кине 1924-27. Као командант Специјалне далекоисточне армије руководио уништењем снага кинеских милитариста 1929. Страдао у чисткама (Војни лексикон, Београд, 1981, стр. 804 - према совјетским енциклопедијама).

ДОКУМЕНАТ БР. 1.

МИНИСТАРСТВО ВОЈСКЕ И МОРНАРИЦЕ
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
ГЕНЕРАЛШТАБНО ОДЕЛЕЊЕ
Оперативни отсек

Стр. Пов. Ђ. Об. Бр. 1325
16. октобра 1940. год.
у Београду

ГОСПОДИНУ ПРЕДСЕДНИКУ МИНИСТАРСКОГ САВЕТА и
Министру унутрашњих послова
Г-ну ДРАГИШИ ЦВЕТКОВИЋУ
БЕОГРАД

ГОСПОДИНЕ ПРЕТСЕДНИЧЕ,
Примио сам следећи извештај:

АРНАУТИ. Општа оцена стања је на нашу штету. Има појединаца потпуно задовољних стањем, чак и таквих, који су на путу асимиловања. Гро арнаутске масе осећа се робом. Узроци су: непознавање закона, став власти и став нашег насељеног елемента.

Остајући у свему при ранијем извештају, томе извештају могу додати само минусе на нашу штету, изазване догађајима у току времена од априла до данас.

Арнаути, веома бистри горштак Дренице и Метохије, лукав и неповерљив, често интуицијом и бистрином свог ума и расуђивања примитивним логичким суђењем, долази до тачног суда и закључка. Његов став увек одлучује претерано осећање честољубља и поноса. Ово осећање је пресудан фактор за његов став. А баш се о томе најмање водило и води рачуна.

Утицај вођа не опада већ расте. Томе доприноси општа необавештеност и немање могућности за тачно обавештење, што вође користе за своје циљеве, обавештавајући масу онако, како то њима иде у корист. Овоме и сама власт несвесно иде на руку својим незаконитим и ненародним ставом, а који ин-аугуришу претставници власти, и једним делом наши насељеници, који су сви до једног у управној и судској струци Црногорци, и као по неком злу, све сами расни представници негативних, племенских и патријархалних одлика и прави носиоци свега рђавог у односу на интересе државе и војне силе, у чему ће бити речи у извештају о нашим насељеницима.

Стоји чињеница потпуно тачна, за коју примам на себе одговорност у сваком погледу, да арнаутски живаљ сваким даном бива све неоданији и непозданији, као што стоји чињеница, да он за такво стање није крив.

Наш став користе вође и загранична агитација, тумачећи га онако, како то њима иде у корист. Агитује се истинитим чињеницама, познатим и деци арнаутској. И петнаестогодишње Арнаутче за стоком, прича исто, што и одрасли у кући или на њиви у разговору.

По арнаутском мишљењу: "Ми из страха водимо једну лукаву спољну политику, у тежњи, да резултате те политике по свршетку рата користимо и искористимо, али, да нам овога пута то неће успети".

Постоји увјерење: да Срби знају да воде политику, која одговара историјском византизму.

Наш став у унутрашњем односу према арнаутском живљу је такав, као да је инаугурисан инструкцијама арнаутске иреденте, јер јој ствара најидеалнији терен за рад и хватање иредентистичке пропаганде, која струји из границе Албаније. Лек против оваког става је неопходан, али изгледа, да би сада дошао у врло незгодно време и не би имао жељеног успеха, већ пре би користио баш онима против којих би био уперен, пошто би био схваћен и тумачен као попуштање наше из наступеле слабости и немоћи, управо као наше издисање пред нашом прошлошћу, па је логички да би довео до негативних резултата, па чак и погоршао стање.

УТИЦАЈИ. Арнаутске вође на нашој територији раде и необично су активни. У овоме се истиче АДЕМ МАРМУЛАКОВИЋ, бивши посланик за срез Источки, који сада живи у с. Душевцу, а има дућан на железничкој станици "МЕТОХИЈА", у коме му ради брат СУЉА МАРМУЛАКОВИЋ. Већ дуже времена овај бив. народни посланик у сталној акцији и покрету на терену. Има веза у Београду и често путује у Београд. Обилажењем села, сталнс је у контакту са виђенијим људима и са свима одржава састанке. Садржина разговора није могла бити проверена.

Свакако, да и остале вође из Косовског комитета не спавају, али њихов став и рад нисам могао проверити, јер се нисам кретао на територији која је њихова утицајна сфера.

Сем утицаја вођа, на став Арнаута утиче и загранична пропаганда. Она налази пута и начина да постигне постављени циљ без сметње, а то обзиром на лежерност и успаваност наших власти није тешко. Доказ су и ту скоро у већој количини прокријумчарене књиге, штампане на арнаутском језику са иредентистичком пропагандом, која је упућена омладини, по обавештењу, да развија њихову националну свест. Један примерак овакве књиге, по свој прилици да је дошао до руку начелника среза у Пећи, који је скоро дошао, и који изгледа увиђа и почиње да лечи све оно што су Црногорци рђавог посејали својим настраним особинама и несхватањем ничега ван њиховог личног.

Загранична пропаганда струји и користи прелазе: Скадар - Подгорица легалним путем, а илегалним прелазима границе на територији среза Подгоричког; Тропоја — Ђаковица виа Цаф Морин и Кукус — Призрен.

По обавештењу, у Кукусу неки италијански мајор је душа заграничне пропаганде. Он је "спиритус ректор" неком арнаутском прваку кога сви називају "пашом". Последњих дана порука овога "паше" нашем арнаутском елементу гласи:

”Одмах растурити Косовски комитет као политичку заједницу. Место тога, основати мале хелије од 3-5 људи, који имају да раде (свака хелија) на одређеном простору, по инструкцијама које ће добијати од тога ”паше”. Хелије, односно сваки појединац из хелије има за задатак да шири круг и основа хелије придобијањем нових чланова. Сви скупа имају да буду спремни, да на дати знак илегално прелазе границу по утврђеном плану, ради пријема оружја, које ће пренети и чувати за употребу када за то наиђе време”.

Тачност овога обавештења нисам могао проверити.

Загранична пропаганда користи за своје циљеве и качаке. Они су најподеснији за рад и преношење вести, наређења и пропагандног материјала.

КАЧАЦИ. — **РИЗА ЗУМБЕР, АРИФ КАДРИЈА, БЕГ СМАИЛ и РУД АЛИЛ** са још неколико другова, сви из Ругове, општина руговска, срез Пећки, прешли су из Албаније на нашу територију, од прилике преко планине Божићевице, свакако на месту званом ”Вујков Крш”. Ови људи одлично познају рељеф на граници и унутрашњости и одлично се могу снаћи јер им је цела просторија ужи завичај.

Именовани се налазе сада на нашој територији са непознатим задатком.

ОПШТА ОПАЖАЊА. Постојала је и постоји нада коришћења нашег евентуалног уласка у рат, из чега би се извукла свакако корист. Та њихова нада лагано нестаје. Код појединаца, осетљивог иредентисте већ наступа разочарење; постоји интересовање за став и намере Турске код Арнаута Муслимана. У колико има верзија ове или оне врсте, оне су добивене путем радија или турских листова, а све су пренете из чаршије града на коме износе своје продукте на продају Арнаутски дотичног насеља;

Како Арнаута има писмених, они су мали обавештајни биро. Они читају и тумаче извештаје наших новина са ратишта. Строгост наше цензуре у погледу објављивања резултата рата друге зарађене стране осећа се. Арнаутин у томе види наше ”византијско држање” према силама осовине и подилажење овима. Арнаутин — католик то тумачи нашом слабошћу и цени као један од предзнака наше скоре пропасти било ратним заплетом било одлуком сила осовине као Румунија. Арнаутин — муслиман то тумачи нашом лукавошћу да из заплета изађемо неокрњени.

Између насељеника и Арнаута струји мржња коју потстиче тежња за реваншом, али њу прекрива један на изглед срдчан осмејак при сусрету и опхођењу. Присног, искреног и спонтаног контакта међу њима не постоји;

На безбројним местима наилазио сам на жалосне појаве тоталне економске зависности насељеника од Арнаута, што доводи наш насељени елеменат до сиљења да учи арнаутски језик, како би се одржао голи живот без нигде ничега на слабом хектару искрчене земље најпримитивнијим путем, по цену глади и надчовечанских напора, да се добије товар жита и исхрани у најодвратнијој прљавштини до средине зиме, а тада трчи и преклиње на арнаутским вратима за помоћ и позајмице, док Аграрна реформа другачије представља ствари на надлежним местима вишецифреним бројевима, прегледима и слаткоречивим извештајима. Ово није питање појединаца и његове породице, већ читавих насеља (село Јагода и др.). Чему ово води, као и одкуда то, да у истом насељу плодну равницу која се натапа добију пар насељеника, а сви остали неплодно брдо са ситногорицом, без алата и стоке, а и без

могућности за држање стоке иако имају искрчен хектар — два, јер нема места ни могућности за производњу сточне хране, требало би да на ово одговори Аграрна реформа, која је и довела до оваквог жалосног стања; и Арнаутину прија ова беда. Он је потсмешљиво и са прикривеном злурадишћу посматра. Она га потсећа на тежњу за реваншом и он чезне за даном који ће га ставити у могућност да ту беду и сиротињу масакрира.

НАСЕЉЕНИЦИ: Насељеници су са 80% пргави, лични, болесно осетљиви, нагли у суђењу и поступцима, лакомислени, пренели су све своје племенске особине и љубоморно их чувају и негују. Личне везе са људима из Аграрне реформе створиле су две врсте насељеника, које би се могле назвати: "СИТИ" и "ГЛАДНИ", али повлашћени и сиротиња. Аграрна реформа се на делу показала онако, какви су људи у њој били. Појединци пливају у благостању. Њихова имања данас представљају богатства. Дobar део је обезбеђен са храном. Највећи део гладује преко већег дела године.

Обзиром на познате негативне племенске и личне особине Црногораца, овакво стање их доводи до поделе у схватањима и мишљењу. У једном су само сви сложни, а то је: Да су они добили земљу по неком праву слично наследном праву, да су, нажалост зато ту, да се што пре обогате и да над Арнаутима, па и домородцима испостављају нескривено неку предност и повлашћеност.

Аграрна реформа је омогућила да се међу насељеницима укорени и ухвати дубоког корена највеће зло — КОМУНИЗАМ, који је прихваћен и пригрљен не само од омладине, већ и од старих ратника, који су се крвавили за Отадзбину.

Стари Црногорац у 80-тој години живота објашњава ми: "Да је комунизам по своме схватању најближи христовој науци". Њему, неписменом осамдесетгодишњаку тачно је објашњено и он је усвојио појам: Колектив.

- Право је синко да сви људи живе једнако и у изобиљу, да смо сви једнаки, а не да нас сисају они велики, буржуји, који имају милионе или примају по десет хиљада динара плате а не раде ништа, но сједе и само се два пута потпишу на некакву хартију, - почиње да ми приповеда овај старац.

На исти или сличан начин правда свој став и ратник из европског и балканског рата. Притешњен тезом националистичког схватања, на питање: "Зашто је ратовао и рађаван? - одговара:

- А, јади ме моји жнали!...

КОМУНИЗАМ. Комунизам захвата у Метохији сваки насељенички кров. Реткост је, да постоји кућа, у којој нема један или више активних чланова комунизма. Академска омладина је листом у овом покрету. Њему припадају и жутокљунски гимназисти од петог разреда навише, па и четвртог разреда. Гимназисти служе за растурање летака и литературе као млађи малолетници које закон блаже кажњава. Овој сврси служе и младе црногорке — удаваче и деца. Студенти су посејали неморал који букти. Љубав студената и сељанке је на сваком кораку у дејству, а користи се без скрупула. Сељанка сања и успављује се сликама маште: "да ће постати супруга судије, инжињера, професора итд., а студент то зна и плански користи, па је уводи у организацију и ставља на расположење самој организацији, а она у љубавном жару врши

све са највећом ревношћу. Сељанка и гимназисти су поштари, курири, растурачи летака и литературе, гласници и преносиоци порука и вести.

Организација је ухватила не само корен, већ је постављена и учвршћена на здравој основи, а њени чланови, од гимназисте — шврће, до љубављу опијене сељанке и задовољног студента — паразите који живи на рачун неких сељака и сељанки, фанатизовани су присталице покрета! - готови су да у борби хватају за го нож пуне и у њихове груди уперене пушке.

За овако кратко време могао сам упознати стање само захваљујући чињеници, што баш у том покрету и организацији имам најближу родбину, која ме је и упознала до детаља са свиме чиме сам се интересовао.

Моја упорност моји савети, моји контра докази, схватани су са сажаљењем моје личности због неупућености.

Предамном се ништа није крило!

Свака кућа у којој има ма и најмањих симпатија за покрет, окићена је по зидовима сликама пренетим са клишеа разних "комунистичких хероја" погинулих у шпанској револуцији, или од жандарма и полиције при разним уличним нередима и испадима, са описом: где је, када и на коме месту и због чега пао. Сваки је назван "херојем и примером за углед". Наишао сам и на парадоксе своје врсте у многим кућама, где поред слика бив. Краља Николе и Краљице Милене, прикуцане су на зиду без рама и слике описаних комунистичких "хероја".

Једнодушност, слога, солидарност и самопомагање су основ овога покрета и његова етичка подлога у колико уопште може бити речи о етици.

Млади људи барјаче и беспосличе. У пријатном изобиљу јесењих плодова, млади студенти се крију по шумарцима од жандарма који их траже, пошто су за њима упућене потернице на све стране због растурања летака и манифестација у Пећи, где је и крв пала. Ту проводе дан, обилно храњени од младих сељанки и родбине, а ту се и сексуално задовољавају над младим сељанкама, готови на борбу са сваким, готови на сваку жртву, било да жртвују себе или своје, и да то са поносом сматрају "јуначким подвигом" за идеале којима служе.

Мртви од умора због крстарења и непробдивених ноћи на заседама, жандарми се труде да их пронађу. Када приђу њиховим домовима и питају за њих, дрско им се одговара:

- А ну, јадан, виђи, да га не нађеш? — иронишу жандармима. Његово је да се крије, а твоје да га тражиш; зашто те рани и плаћа држава?...

Неуки жандарми, нарочито млађи реагирају претњом:

"Само да га ухватимо!... Пребићемо га, да му чапра (кожа) не ваља ни цигарету дувана...

Други додаје:

Куршун ћемо му у чело, да га више не тражимо!...

А све то изазива јачу упорност код горштакче крви Црногораца, па и мржњу и чежњу за реваншом и осветом.

У атмосвери се осећа један тежак дах, сличан ономе за време окупације у Црној Гори, дах који ствара огромну провалију између власти и народа, дах

који води право у несрећу већих или мањих размера, а у погодном случају у народну катастрофу (Ово подвлачим и указујем на ово).

ВРБОВАЊЕ. Студенти већином синови сиромашних земљорадника у овоме крају. Одлазећи после матуре на студије, они после пар дана остају на милост и немилост улице. Такве, гладне и голе, прихваћа их некаква студентска менза у Београду, која их збрињује, користећи ону болесну осетљивост Црногораца и потребу за захвалношћу своје добротвору. Када их препарирају тако и доведу у пуну зависност, приказани у њиховом уверењу као добротвори, онда им дају литературу коју ови гутају. Затим их упућују у тајне комунистичке организације и оспособљене шаљу на терен. Они, који су још у гимназији приступили организацији, служе у Београду као агенти који врбују новације и неупућене. Тако оспособљени студенти одлазе у народну неуку масу и раде, придобијајући сваког, од сељака и гимназисте, до сељанке на њиви и козарице у шуми.

За акцију служе се сваким случајем. Смрт сељака користе, да ватреним говором величају његове заслуге за "народни покрет" и побољшање стања и живота потлачених сељака и радника — пролетера. То ласка сељаку одмах зажели да и он умре, само да му се одржи такав говор, јер такво примитивно схватање натура му оно лично мишљење црногорско о самом себи. Истом циљу служе и свадбе, свако весеље и жалост, ноћне седељке, села и прела, моба, косидба, вршидба, комишање итд. Грехови аграрне реформе су постанок за придобијање економски слабих. Указују се и праве упоређења на богатство и лепоту имања суседа са његовом бедом, повлачећи правду и једнакост за тај случај.

Једном речју, човеку се намеће осећање, као да се налази у селима СССР, а не у Југославији, и не међу елементом некада најсрпскијим и најнационалнијим.

ЗАКЉУЧАК. Истинитост свега изнетог потврђујем личном одговорношћу и исту примам на себе. Уздржавам се личног мишљења. Потреба мера за лечење овога зла сама се од себе натура. Интервенција силе против овога стања не би дала потребне резултате. Излаз је неопходан, јер ови људи поред штете коју наносе држави и поретку, чине велику штету и војној сили, која би се тек могла сагледати у свим правцима и на свим димензијама када наступи одсудан тренутак.

ВЛАСТ. Већином у рукама Црногораца, власт извршна и судска није на висини. Одлучујућу улогу не игра закон, већ болесна црногорска лежерност, везана племенским, личним, политичким, духовним, крвним и другим везама које су потпуно спутале и паралисале власт, а њен углед срозале до немогућности.

Једино жандарми примају све на своја леђа. Што је најгоре, њима се стављају на терет и сви неуспеси. Тачно је, да су жандарми у већини Црногорци, али, изгледа, код њих једино нема оног болесног, црногорског, у вршењу службе. Ипак у интересу лечења стања, требало би жандарме Црногорце уклонити из Метохије, јер баш они исувише ригорозно изазивају још веће негодовање".

У вези мога извештаја Стр. Пов. Ђ. Об. Бр. 554 од 12. маја ове године, част ми је доставити Вам накнадно примљена обавештења о приликама на Југу, с молбом на увиђај и надлежност.

Изволите, Господине Претседниче, примити и овом приликом уверење о моме особитом поштовању.

Претписати за потпис:
Министар Војске и Морнарице,
Армиски Генерал,
Начелник,
Бригадни Генерал,
(потпис нечитак)
ИЗВОР: А VII, П 17, к, ф, .

НАПОМЕНЕ:

1. Аутор је у разговору са савременицима, члановима КПЈ из Косовске Митровице и Приштине, студентима Медицинског факултета у Београду, добио уверавања да је све изнесено о начину агитације и придобијања чланства за КПЈ у овом извештају — тачно.
2. У току читавог међународног периода војска је по природи задатака — стабилна политичка ситуација и задовољно становништво као предуслов за успјешан рат, упозоравала и захтјевала од других ресора да уклањају или стављају под суд оно државно чиновништво које је својим радом (немар, корупција, пљачка, национална пристрасност) стварало незадовољство међу становништвом. Било је ту и других и понављаних преписки. Овај докуменат је један од таквих.

ДОКУМЕНАТ БР. 2.

За досије: КОМУНИЗАМ

Стр. Пов. Ђ. Об. Бр. 1284/933 г.

28-IX-1933 год.

ГОСПОДИН МИНИСТАР ВОЈСКЕ И МОРНАРИЦЕ, - са своји Стр. Пов. Ђ. Об. Бр. 454 од 7-ИЈО-1933. године доставио је следеће:

- "ИНСТРУКЦИЈЕ ЗА РАД ПАРТИСКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА У ВОЈСЦИ И МОРНАРИЦИ САДРЖЕ УГЛАВНОМ СЛЕДЕЋЕ:-

1) - ЗНАЧЕЊЕ АНТИМИЛИТАРИСТИЧКОГ РАДА.

Успешна борба за обарање "ВЕЛИКОСРПСКЕ ВОЈНЕ ФАШИСТИЧКЕ ДИКТАТУРЕ" немогућа је ако се она не пренесе у војску, која је најснажнији ослонац тој диктатури.

У војсци постоје, каже се у инструкцији, повољни услови за развој покрета против диктатуре, што доказује побуна официра и подофицира у Марибору и покрети у другим неким гарнизонима. Ови покрети никли су спонтано, без икакве потребе и руководства од стране партиских комунистичких организација и за то су се морали свршити безуспешно. # (1)

Све ово налаже да се приступи систематском и организованом раду партије у војсци са циљем да се војници придобију за ову борбу, ослаби војничка дисциплина и расклиматају темељи на којима војска почива. Све партиске организације и комитети са великом енергијом и опрезношћу имају приступити том раду.

2) - РАД СА РЕГУТИМА

Да би се у касарни рад могао успешније спроводити, треба са овим разорним радом отпочети већ у грађанству пре и после регрутовања.

Регрутима треба пре ступања у кадар одржати неколико предавања о овој борби и давати им упутства за стварање ћелија и организацију овог рада у војсци и уопште загрејати их за револуционарне идеје.

Да би се регрути придобили, треба истицати захтеве да им предузећа исплате пред ступање у кадар двомесечну надницу, општина да им набави кофере и веш итд.

Само регрутовање користити за испољавање протеста и демонстрација што мора да служи ван свога завичаја, а приликом колективног испраћаја регрута аранжирати клицање са револуционарним песама.

Месне партиске организације треба да пошаљу податке о својим регрутованим члановима партије, надлежним покрајинским комитетима, који ће помоћу њих организovati даљи рад по гарнизонима.

3) УСПОСТАВЉАЊЕ ВЕЗЕ СА КАСАРНАМА

Партиске организације у местима где има војске, помоћу својих подесних чланова (најбоље испужених војника, упознатих са војничким животом) ступају у везу са војницима у вароши, у локалима, које ови посећују итд. и опрезно придобијају подесне за сарадњу.^{2#}

4) СТВАРАЊЕ ЋЕЛИЈА У КАСАРНАМА И НА РАТНИМ БРОДОВИМА врши месни комитет партије по четама и осталим војним јединицама, првенствено од чланова партије, који су то били у грађанству, а потом од оних регрута, који су то заслужили по личној провери чланова.

5) САДРЖАЈ И ОБЛИЦИ РАДА ПАРТИСКИХ, ВОЈНИЧКИХ И МОРНАРИЧКИХ ЋЕЛИЈА: - Задатак партиских ћелија јесте, да шире комунистичку идеју код осталих војника. Да покрећу питања: побољшања хране, повишења војничке плате, слободан излазак у варош, тражење отсуства, да се противе тучи војника, шишанју до главе, да се отстране официри и подофицири који хрђаво поступају са војницима, да се противе вршењу тешких радова, за слободу читања радничко — сељачке штампе, за право гласа и активно учествовање војника у политици.

Војнике треба стално упућивати у програм и политику комунистичке партије. Нарочито треба утицати на војнике да у случају употребе војске за угушивања штрајкова и побуна, противу штрајкача и побуњеника не употребљавају оружје, већ са њима се братиме.

Облици борбе могу бити разноврсни као: саботирање вежби, изјављивање жалби на рапорт противу разних шиканирања, скупно и демонстративно одбијање примања хране, не излажење на тешке радове, демонстративно певање револуционарних песама, демонстрације у касарнама, учешћа у демонстрацијама радника и сељака, купљење прилога за штрајкаче, отказ послушности у угушивању побуна и штрајкова. ^{3#}

6) РУКОВОДСТВО: над касарнским ћелијама врше партијске организације преко специјалних искусних инструктора и потпомажу их са потребним средствима (стан за састанке, летци, новине итд.)

7) КОНСПИРАЦИЈА У РАДУ: Сав овај рад обављати са много опрезе, – а по постојећим њиховим прописима.

Писмене извештаје шифровати. Избегавати писмени рад и чување писмених материјала, а када се то не може избећи, чувати га подељено на неколико места, да све одједном не може пасти у руке полицији. Препоручује опрезу од провокатора.

8) ШТАМПА – ОБАВЕШТАЈНИ РАД. Месни комитет дужан је да преко ћелија у касарнама растура партиску штампу и летке.

Препоручује чак и касарске новине, где су ћелије бројне, као и писање парола по зидовима, у и око касарне.

Обавештавање војника помоћу писама о кретању борбе у њиховим селима као и о свим недаћама, као: беспослица, глад итд., сматра се као значајан фактор у распиривању незадовољства.

9) РАД МЕЂУ РЕЗЕРВИСТИМА И ПОЛУВОЈНИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА: – продужује се по њиховом отпусту из кадра, - прво старањем партије да их упосли, а потом да их искористи за појачање агитације у касарнама, користећи за то њихове везе и познанства у војсци.

Организује борбу против позивања резервиста на вежбе, а нарочито у случајевима штрајкова, кулука, и јавних радова.

У полувојничке организације као: "Народна Одбрана", "СОКО", "ЧЕТНИК", "ЈАДРАНСКА СТРАЖА" итд., треба угурати чланове партије и у циљу обавештајне службе и разорног дејства.

10) Све партиске организације дужне су помагати развој организације комунистичке омладине, која ће најуспешније сарађивати на развоју овога покрета у војсци".

М. Љ. Ј.
За досије
Заступа шефа II отсека
пешадиски мајор
(потпис нечитак)

ИЗВОР: А VII, П 17, к 74, ф 4, 28/1-2.

НАПОМЕНЕ:

1. Овај исказ о тзв. "Мариборској побуни", који је по нашем суду за "интерну употребу", разликује се од неких ранијих пропагандних исказа кроз штампу 1931, док је случај "побуне" групе (само) официра био актуелан.
2. У поменутом француском елаборату о КП у Краљевини СХС са краја 1920. се под одредницом "Активнија пропаганда у војсци" наводи: "На тајним састанцима комунисти су разматрали слиједећа питања која су за њих од највећег значаја: Непросвећени војник је наш највећи непријатељ. Како ангажовати војнике да се сврстају на нашу страну када преузмемо власт? Да бисмо их на то навели слиједећа су средства пропаганде установљена и сва се примјењују: 1. - брошуре, пригодни текстови који позивају војнике да окрену оружје против својих вођа јер је сувише крви проливано – и да пређу у редове комуниста на дан револуције; 2. лична преписка: слање војницима писма од куће потписаних именом неког од родитеља, у којима се тужним описује стање код куће по њиховом одласку, са позивима да дођу кући, својима, што прије; 3. пропаганда у личном контакту, уважавајући дискусију једног студента на претходном тајном састанку, недељом и празничним данима војници су слободни да изађу у град, и као што је то пропуштано да се чини, свако треба да искористи прилику која се пружа за дјеловање. (ARE, Yugoslavia, vol. 39/64)

3. У миљеу КПЈ стално се заирало од ангажовања војне силе против демонстрација и штрајкова, те побуна. Можемо рећи да је једино био оправдан страх од употребе војске у случају побуна и то када је жандармерија исцрпила сва средства укључујући и ватрена. Почев од праксе из 1919. године, па преко закона из 1921. и 1923., Правила службе (са свим каснијим измјенама и допунама) било је прецизно регулисано у којим случајевима и каквим начином је могла бити употребљена војна сила за очување реда и мира. Све ово било је у циљу да се војска без стварне потребе не компромитује у очима народа. Војни министри су на појединачне случајеве несмотрених пристанака мјесних команданата да војска својим присуством првенствено дјелује енергично реаговали кажњавајући почињене и тражећи од колега из других ресора да своје органе такођер казне, док су осталом старешинском кадру упућивали опомињућа наређења (А ВИИ, П 17, к 95, ф 2,1)

ДОКУМЕНАТ БР. 3.

МИНИСТАРСТВО ВОЈСКЕ И МОРНАРИЦЕ
БЕНЕРАЛШТАБНО ОДЕЛЕЊЕ
ОПЕРАТИВНИ ОДСЕК

Пов. Ђ. Об. Бр. 542

6. фебруара 1931. године
у Београду

КОМАНДАНТУ ИНЖИЊЕРИЈЕ

Министарство Унутрашњих Послова извештава, да је московски лист "Комунистичка Интернационала" у броју од 31. VII 1930. године донео чланак "Комунистичка странка Југославије у условима војнофашистичке диктатуре" под потписом Б. Бошковић, као псеудоним — у ствари Филип Филиповић. У овоме чланку, поред третирања привредне кризе итд. налазе се и опширна упутства са новим методама о начину извођења свеукупног рада у организационом, агитационом и пропагандном смислу и као најважније износи се следеће:

"Исто тако важно је питање за нашу странку карактер будуће револуције у Југославији. IV Конгрес странке изјаснио се у томе смислу да Југославија припада другом типу револуције, т.ј. где ће се вршити процес више или мање брзог преласка буржоазно — демократске револуције у социјалистичку револуцију.

Ипак, како је ово гледиште правилно с обзиром на основну политичку линију, вођство комунистичке странке Југославије није могло до сада да спроведе у живот основна начела IV Конгреса странке и октобарског пленума. То значи, да је једно од најслабијих места комунистичке странке што се не спроводи у живот њена правилна политичка линија.

Општи политички задатак комунистичке странке Југославије остаје, као што је то формулисао октобарски пленум Централног комитета, да је потребно политички мобилисати раднике — сељаке радне масе присутних народа и градску сиротињу и организовати их помоћу органа јединственог фронта одоздо — ради збацивања војно — фашистичке диктатуре помоћу оружаног устанка маса под руковођењем пролетеријата. Да би странка могла да оствари овај основни задатак, она треба да изврши ово: 1) центар тежине у партиском раду треба да се пренесе на предузећа; 2) да се утврде и ојачају садашњи нелегални професионални савези и да се створе нови савези; да се око њих оснује цела мрежа најразноврснијих привремених и осталих легалних полулегалних и нелегалних организација, комисија и комитета, да се

претворе нелегални професионални савези у праве организаторе економске борбе радника; 3) упоредо с утврђивањем нелегалних професионалних савеза систематски радити и у реформистичким професионалним савезима, у њима не само стварати комунистичке фракције него и организовати велики опозициони покрет; 4) у споразуму у маси акцију међу основним слојевима сељака и притиснутих трудбеника народа — ових најважнијих савезника пролетеријата; 5) преуредити и утврдити нелегални технички апарат на бази најстроже конспирације и поделе рада; 6) указати особиту пажњу питању стварања нових кадрова који су у вези с предузећима и који су показали себе у револуционарној борби противу диктатуре; 7) појачати комунистичку штампу и ширити је; она треба да буде не само нашим агитатором и пропагандистом, него и нашим организатором; 8) појачати идеолошку борбу не само противу десничарских опортунизама него и противу "левичарског" сектанства, који се удаљује од маса; особито водити енергичну борбу противу неких другова који заузимају одговорне положаје, који прво хоће да створе организационо — технички апарат, а после да приступе спровођењу политичке кампање у масама; 9) уништити све слабости, недостатке и погрешке странке помоћу сталне критике, која треба да се рачуна с условима највеће конспирације".

У вези са већ постојећим наређењима за сузбијање комунистичке пропаганде у војсци, а по наређењу Господина Министра доставља се овај извод из горе напоменутог чланка с молбом, да га као упуство изволите доставити својим подручним органима, ради што успешнијег сузбијања комунистичких подухвата на стварању организација, агитације и пропаганде међу војницима.

Печат М. В. М.
По заповести Министра,
начелник,
ђ. штабни бригадни ђенерал
(потпис) Милан Раденковић

ИЗВОР: А VII, П 17, к 132, ф 1, 37/1. Министарство је акт доставило:

Главном генералштабу, командама армијских области, команди ваздухопловства, морнарице, родовима, инспекцијама родова, те свим начелницима у Министарству.

ДОКУМЕНАТ БР. 4.

27. новембар 1920.

ПРИЛОГ Бр. 2

Копија једног документа Одјелења за вањске послове Централног комитета литванске КП

Инструкције за локалне секретаре

1) Чим локални секретар преузме функцију његова прва брига је да ступи у контакт са Централним комитетом.

2) Редовне извештаје треба слати сваки 5 дана и чешће по потреби

3) Уколико везе буде тешко добити из било ког разлога, исти извештај уколико је значајан, може да се шаље по неколико курира.

4) Извјештај треба бити јасан и тачан, да буду наведени извори обавјештења (нпр.: на основу докумената или "информације из штампе", "гласине", "свједочење очевидача", итд....)

5) Приликом прикупљања обавјештења не треба изгубити из вида да и најмањи догађаји могу бити од највећег значаја.

6) Обавештења требају бити класификована на политичка, дипломатска, економска, статистичка, војна.

7) Локални секретари дају упутства локалним агентима и куририма, а од ових ће примати детаљне извјештаје о обављеном задатку.

8) Забрањено је локалном секретару да обавјештава агенте о сопственом послу и о својим везама и да им даје адресе осталих агената или курира или да даје било коме агенту податке о послу колеге.

9) У посебним случајевима локални секретар је овлаштен да директно шаље агенте или курире ако то захтјева ситуација на терену.

Упутство за агенте.

1) Агент мора да непрекидно прикупља обавештења. У обављању својих задатака он се треба показати способним да извршава обавјештајне задатке у свим условима.

2) У колико га ухапсе, агент не смије да открије свој идентитет, он мора остати апсолутно непознат.

3) Агент који би на било који начин издавао службене тајне сматраће се кривим за издају.

Унутрашња полиција

1) Ко су чланови владе? Којим странкама припадају? Како су заштићени? Ко су агенти тајне полиције, и политичког одељења полиције? Какви су прописи и правила полиције? Коју врсту пропаганде и агитације примењује полиција?

2) Навести који су штрајкови, манифестације и кампање подузети против владе из чега је могуће закључити о правцу и утицају њене политике.

3) Утврдити које снаге влада може супроставити манифестантима и побуњеницима.

4) Које су политичке странке? Ко их саставља? Како се зову вође и чланови? Гдје и у коме сектору врше функције?

5) Какво је мишљење масе о владиној политици, притиску који врши, гоњенима и казнама којима прибјегава.

6) Какву финансијску подршку влади дају стране државе? Које количине муниције, одеће, живежних намирница прима из истог извора? Када су те пошиљке стигле и у која места? Да ли су дате као предујам или су плаћене? Под којим условима треба да се изврши плаћање?

7) Која је роба извезена у иностранство? Које количине су извезене? Време и место одакле је послато? Куда? На основу којих уговора? Који бродови су стигли и у којим лукама се налазе? Чији су бродови? Од чега се

састоји њихов терет? Ко их је закупио и ком владином министарству су упућени?

Дипломатија.

1) Унутрашња организација, имена и спискови виђенијих људи, личности, промене у саставу Министарства, дебата о различитим пројектима планова које се тичу унутрашње полиције — Став различитих слојева становништва те став владе по питању суседних држава. Промена у унутрашњој организацији државе.

2) Доставити кратак преглед структуре владиних органа.

Имена шефова ресора и имена чланова владе. Обавестити се о адреси разних државних служби и доставити приватне адресе њихових директора.

3) Да би се упознала унутрашња и спољна организација државе, треба продријети у разне службе и одржавати пријатељске везе са функционерима државе лично или посредством осталих лица која учествују на састанцима или сједницама на којима се разматрају питања спољне и унутрашње политике.

4) Доставити имена политичких вођа, њихове адресе, локације државних служби, њихове јавне и тајне улазе.

5) Саставити и спискове особља и доставити у колико је могуће биографије.

6) Обавестити се о раду обавјештајне службе и тајне полиције; доставити имена шефова и службеника, њихове адресе, јавне и тајне, као и адресе обавјештајних бироа.

7) Набавити фотографије државних службеника, припадника обавјештајне службе и тајне полиције.

8) Набавити фотографије и имена наших који су пали у руке полиције. Обавјестити се о ономе што они постају и о главним чињеницама са њихових процеса.

9) Набавити све печате и штампане обрасце које користе различите владе, војне власти као и полиција. Покушати исто тако набавити све папире и документа која шаљу и примају државни органи.

ИЗВОР:

Archives des relations exterieures, Paris (ARE), Serie Europe 1918 - 1929, Yugoslavie, vol. 39/72 - 74. Наведени "ПРИЛОГ БР. 2" представља дио елабората који је 2. биро француског Генералштаба под насловом "Комунистичка партија у Краљевини СХС" доставио француском Министарству вањских послова. Елаборат је сачињен 27. новембра 1920. и састоји се од 18 страна којима су накнадно прикључене двије странице (извјештај о искључењу "центрумаша" из ЦК и три извода из радничке штампе). Да би се боље схватило уметање "литванског документа" као прилога елаборату, морамо навести да се он нуди као објашњење за поступак Јосипа Зелића који је извршио самоубиство у згради полиције (ухапшен због суботичке побуне) како би избјегао да да било какве податке у истрази. Француски аналитичари су били мишљења да се поступак потпуно поклапа са инструкцијама за локалне функционере и агенте из "литванског документа" ("Овај документ показује са каквом су педантношћу неке комунистичке партије уредиле службу везе и обавјештајни рад. Он је слиједио упуте за комунистичке агенте и локалне партијске функционере" — стоји у напомени на стр. 9 елабората у вези случаја Зелића). Јављајући из Београда 31. децембра 1920. о увођењу Обзнане француски посланик Fonteneu је јавио и о блокади радничких домова (Vol. 39/79), да би већ 5. јануара 1921, након разговора са

министром Драшковићем, јавно о садржају бројних докумената који су пронађени приликом претреса Народног дома (Maison du Peuple) као што је траг о новчаним средствима и аутомобилима за изборну агитацију, повјерљиви војни подаци и др. (вол. 39/92, 93).

Министар Драшковић је такођер у полемици са др Симом Марковићем у Народној скупштини око "Обзане" помињао компромитујући материјал пронађен у току претреса.

ДОКУМЕНТ БР. 5.

„ЗА ОПШТИ ДОСИЈЕ КОМУНИСТИЧКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ”

ГЛАВНИ ЂЕНЕРАЛШТАБ

ОБАВЕШТ. ОДЕЛЕЊЕ II

Пов. Ђ. Об. Бр. 5472

7. маја 1931.

У Београду

1. - Г. Министру Војске и Морнарице

2. - Министру Унутрашњих Послова

Општи поглед на садању ситуацију у комунистичком покрету

Поверенички извештај

Главни Ђенералштаб добио је из свога извора следеће податке у општем погледу на стање комунистичког покрета у нашој држави:

Док се у врховима комунистичке партије у Москви воде огорчене фракциске борбе, дотле политичке експозитуре у иностранству раде свим силама, да ову борбу маскирају разним начинима, како би у иностранству одржали уверење у покрет код свих присталица. Приписујући ове трзавице у врховима партије као лична разрачунавања раде на томе, да увере масе, како све ово не може и неће имати апсолутно никаквих последица по сам комунистички покрет као целину, јер тврде, да ово нису политички покрети већ само борбе извесних личности око превласти.

Тврди се, и у томе се издају и разне брошуре, како Коминтерна остаје често на своје програму остварења својих идеја у целој свету.

„Вест Еуропејише Биро” (ВЕБ.), Комунистичке Интернационале, сада са седиштем у Берлину, — Комунистичка експозитура за Европу, издала је инструкције свима партиским форумима, да енергично настану на томе, да се представи стање у Комунистичкој партији у Русији као безопасно (треба издвајати партију Русије од Коминтерне и треба разумети борбу фракција у Русији као унутрашњу ствар Руске Комунистичке партије, а никако Коминтерне, коју треба сматрати као врховно партиско тело за Русију и поглавито иностранство). У овој циљу, а да би се појачала акција комуниста у свима земљама, „ВЕБ” је испослао на све стране своје људе, којима је задатак, да појачају комунистичку акцију баш у овој моменту, како би се парирала акција фракциске борбе у Русији.

Комунистички покрет у нашој држави може се сада сматрати да је слаб и не онакав, какав би требао да буде по жељама главних функционера. После неуспеха, којег су доживели комунисти у нашој држави у току ове и прошле године, покрет је знатно ослабио и сада се ради на његовој обнови. Међутим постоји тешкоћа у томе, што је већина партиских израђених и обучених

организатора и вођа у последњим неуспесима изгинула, односно доспела у затвор, док се је само мали број спасао бекством у иностранство. Ови последњи толико су се компромитовали, да им је скоро немогуће повратити се у нашу државу на илегални рад. Због тога се политички правац за илегални покрет у нашој држави даје из иностранства, из Беча и Берлина где се сада налазе људи, који би стварно требали бити у нашој држави, а само вођство покрета у нашој држави поверено је људима који су слабо верзирани за вођење илегалног покрета. Овоме треба додати и саму подвојеност у покрету у нашој држави између левице и деснице (овде треба издвојити групу Симе Марковића и групу, која је стајала око независних Синдиката и сматрати је као засебно тело у комунистичком покрету у нашој држави).

Када се овако разматрају ствари, може се рећи, да је илегални покрет бар за сада прилично слаб, али се зато енергично ради на његовој обнови и јачању. За сада је овај покрет у нашој држави најјачи у Словеначкој, јер се тамо за сада налази неколико израђених функционера, који тамо живе илегално, а и сам покрет остао је тамо не компромитован и већина људи из покрета налазе се на слободи.

Према извесним обавештењима, у Словеначкој би требало до сада да се налази Клопчић ст., политички секретар покрајине и Колежа, покрајински орг. секретар.

Стање покрета доста је повољно и у Хрватској, где је потпомогнут од стране франковаца и групе Владка Мачека.

У Србији, а специјално у Београду, може се сматрати, да покрет стоји најгоре, зато што је специјално у Србији покрет доживео највише пораза, а треба овоме додати и то, да је седиште деснице у Београду, која својом неактивношћу у данашњем политичком правцу саботира илегални покрет левице тзв. органа Коминтерне.

У последње време стоји на челу илегалнога покрета у Србији као главни функционер, организатор и инструктор нека личност која се најчешће служи псеудонимом "Станић". Ова личност је кооптирана од стране "ВЕБ-а" за организатора и инструктора покрета са задатком, да обнови покрет у Србији. Овај је успео, да успостави извесне везе и организује извесне мале групице преко којих ради. За сада покрет најбоље стоји међу студентском омладином преко које се највише ради на ширењу комунистичке пропаганде.

У циљу јачања покрета и акције "ВЕБ", кога треба сматрати као врховно тело илегалног покрета, јер партијски форуми формално не постоје и ако се на свима брошурама појављују као тела, у последње време је донео одлуку, да у нашу државу упуту извештан број инструктора, како би се покрет ојачао, јер сматра тешко економско стање као врло подесан моменат за јачање покрета.

Према овој одлуци, ускоро би имали доћи у нашу државу, ако то већ нису учинили, Јован Малишић — псеудоним "Миловановић"-, учитељ из Црне Горе; Горкић, орг. секретар илегалног покрета и главни представник Коминтерне у "ВЕБ-у"; Крка и још неколико њих, који би требали да поделе покрајине и раде као инструктори на јачању покрета у нашој земљи. Према томе треба очекивати акцију у најскоријем времену у свим покрајинама и у свим правцима.

Као што је већ напоменуто, партијски форуми формално не постоје и ако се појављују као тела, и све ствари, које се сматрају као одлуке, упутства, и др., долазе као одлуке извесних лица, која се сматрају да стоје на челу покрета, сматрајући се као кооптирани форуми.

Лица, која стоје на челу илегалног покрета и која претстављају врховне партијске форуме јесу: Малишић — "Миловановић", Горкић, Крка, Клопчић, Колежа, неки Далматинац под псеудонимом "Јоже" и још неколико других, који представљају партијске форуме у Комунистичкој партији Југославије.

Комунистичку партију, као партију у нашој држави, треба за сада сматрати као један илегални покрет без граница између омладине и саме партије. Ту се права граница не може правити услед тога, што је покрет после претрпљеног неуспеха изгубио оријентацију у том погледу и сада треба сматрати и партију и омладину као један покрет. И ако се упутства за рад у свима брошурама појављују као одлуке Комунистичке партије или одлуке Комунистичке омладине, треба их сматрати као једно те исто, која потичу од једног те истог форума.

Према упутствима, по којима се за сада ради, треба стварати будући покрет међу омладином, јер се тамо има више успеха. Тако се ствара покрет без граница између омладине и партије, а доцније када се покрет ојача, учиниће се границе и стварати партијски и омладински покрет појединачно.

Што се тиче "Амирада", рада у војсци, и ту не треба правити разлике. Док је покрет био јачи, било је и засебних форума. Међутим сада таквих форума нема; али се ипак највише обраћа пажња на стварање ћелија у војсци, којих сада нема толики број, да би се могло сматрати, да постоји комунистички покрет у војсци. Постоји с времена на време протурање извесних брошура, летака и др. или извесна агитација од стране омладинаца, који се привремено налазе у тој средини.

Цео овај покрет врше левичари — орган Коминтерне, док десничари за сада нису активни, али зато не и неопасни. Ову неактивност не треба сматрати као капитулацију, већ напротив као тактику. Овај покрет за сада стоји организационо много боље него ли сам левичарски покрет. За сада је цела акција сведена само на организацију чланова.

Овај покрет и ако сада неактиван, треба сматрати као врло опасан и много јачи од левичарског. После расцепа још у самом покрету док је он код нас постојао, десничари на челу са Симом Марковићем и лицима у независним Синдикатима, стали су из тактичких разлога на гледиште, да своју акцију привремено сведу на организовање и рад у Синдикатима.

Док су постојали независни Синдикати, ова група је имала водећа места у овим Синдикатима тако, да је врло агилно и успешно спроводила пропаганду међу радницима у Синдикатима.

После забране рада независним Синдикатима у месецу јануару пр. год. ова лица, односно функционери независних Синдиката, решили су, да своју акцију сведу само на то, да одрже ове раденике уза се, не упуштајући се у агилан илегални рад бар привремено, јер сматрају, да се на тај начин — како левичари односно присталице Коминтерне спроводе своју акцију — дају многе жртве, а успех је незнатан.

Како су присталице овога покрета из независних Синдиката већим делом професионални раденици, то су они у могућности, да се својим радом помажу. Сами пак функционери и после забране независних Синдиката успели су, да се одлучно увуку у разна предузећа у нашој држави и тако омогућили себи, да су у сталном додиру са раденицима. Поред тога, извесним својим везама успевају и да интервенишу у више случајева и стављају се на услугу раденицима, на који начин одржавају уверење код тих раденика и гаитују, да се свакодневно очекује промена ситуације и отварање независних Синдиката.

Како сада стоји ствар код десничара нема изгледа, да ће они ускоро доћи у везу, или створили какву везу, са другом групом, јер су у немилости код левичара услед тога, пошто се сматра да су они допринели неуспеху повлашћене групе.

Сима Марковић је неколико пута био позиван да иде у Москву али је он то дефинитивно одбио.

Ни сам Лаза Стефановић, који сада треба да се налази у Москви, који је управо поводом ових фракцијских борби тамо отишао није успео да ову ствар изгледа.

Предње се доставља с молбом на увиђај.

Достављено:

Г. Мин. Вој. и Мор.

Мин. Унутр. Посл.

Заступа

Начелника Главног Ђенералштаба,

Други помоћник, дивиз. ђенерал.

За досије: Шеф II секције,

коњички потпуковник

ИЗВОР: А VII, П 17, к 74, ф 2, 3/1-5